

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

OULUN YLIOPISTON KAUPPAKORKEAKOULU

Niklas Alho

TALOUSRIKOKSET JA TILINTARKASTAJAN ILMOITUSVELVOLLISUUS

Kandidaatintutkielma

Laskentatoimi

Huhtikuu 2016

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	4
2. TILINTARKASTAJAN AMMATTISÄÄDÖKSET	6
2.1 Tilintarkastajan tehtävät, velvollisuudet ja vastuut.....	6
2.1.1 Ammattieettiset periaatteet ja hyvä tilintarkastustapa.....	6
2.1.2 Riippumattomuus ja esteellisyys	7
2.1.3 Tilintarkastajan salassapitovelvollisuus	8
2.1.4 Tilintarkastajien valvonta	9
2.1.5 Tilintarkastajien seuraamusjärjestelmä	10
3. TALOUSRIKOKSET JA TILINTARKASTAJAN VASTUU.....	11
3.1 Talousrikostyytit	11
3.1.1 Kirjanpitorikos.....	13
3.1.2 Rahanpesurikos.....	14
3.1.3 Verorikos	15
3.1.4 Virkarikos.....	16
3.2 Talousrikosten havaitseminen tilintarkastajan näkökulmasta	17
3.3 Tilintarkastajan ilmoitusvelvollisuus teoriassa.....	19
3.4 Rikosoikeuden yleiset opit.....	20
4. TALOUSRIKOKSET JA TILINTARKASTAJAN VASTUU.....	23
4.1 Toimenpiteet väärinkäytösten havaitsemiseksi	23
4.2 Väärinkäytösepäilyn ilmoittaminen	25
4.3 Ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöminen	27
5. YHTEENVETO.....	30
LÄHTEET.....	32

Lyhenteet

EK	Elinkeinoelämän keskusliitto
HE	Hallituksen esitys
KHT	Keskuskauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja
KPL	Kirjanpitolaki
PRH	Patentti- ja rekisterihallitus
RL	Rikoslaki
TIVA	Kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta
TILA	Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta
TTL	Tilintarkastuslaki
VALA	Valtion tilintarkastuslautakunta

1 JOHDANTO

Tilintarkastajan yhteiskunnallinen ja yrityksen sisäinen rooli ovat vahvasti läsnä tilintarkastajan työssä. Ulkopuolisen asiantuntijan rooli yrityksessä ja yrityksen omistajien etujen valvominen voivat tietyissä tilanteissa aiheuttaa ristiriitoja. Yrityksen sisäisenä asiantuntijana tilintarkastaja nauttii erityistä luottamusta yrityksessä, mikä monesti perustuu pitkään rakennettuun asiakassuhteeseen (Luentosarja: Raappana Tapio). Samaan aikaan omistajat odottavat tilintarkastajan valvovan yrityksen tilinpäätöstietojen oikeellisuutta, yrityksen hallintoa ja yrityksen kokonaisetuja. Virheiden ilmoittaminen (TTL 3: 15 §) ja mahdollisten rikosepäilyiden raportointi ovat olennainen osa edellä mainittujen kokonaisetujen valvontaa. Tämän vuoksi herää kysymys, milloin on kyseessä sellainen yrityksen etujen ja lainvastainen tilanne, josta tilintarkastajan on ilmoitettava joko viranomaiselle tai ilmaistava asia tilintarkastuskertomuksessa. Tutkielmassani haluan erityisesti keskittyä ensimmäiseen, jossa on kyseessä epäily rikoslain määrittelemästä rangaistavasta toiminnasta.

Tilintarkastus on merkittävässä asemassa harmaan talouden ja rahanpesun torjunnassa. Kuitenkin viimekädessä tilintarkastajan oma menettely voi päättyä rikosoikeudellisen arvioinnin kohteeksi (Tilintarkastus 2008: 18). Tilintarkastuksen kannalta yksi tärkeimpiä kulmakiviä on tilintarkastajan riippumattomuus, vaikka tilintarkastaja tavallaan onkin riippuvainen asiakassuhteestaan. Tämän tilanteen johdosta voi tilintarkastajalle rikosepäilyn syntyessä tulla tilanne, jossa tämä joutuu arvioimaan omaa vastuutaan tilanteessa. Aiheettoman tai vähämerkityksisen epäilyn ilmi tuominen voi vahingoittaa yritystä jopa taloudellisesti. Harmia aiheettomasta epäilystä voi kuitenkin aiheutua myös yrityksen ja tilintarkastajan väliselle luottamukselliselle suhteelle. Toimenpiteiden tekemättä jättämiset tai laiminlyönnit voivat taas johtaa tilintarkastajan itsensä joutumiseen rikosvastuuseen. Tilintarkastajien työ on sen vastuullisuudesta johtuen tarkkaan säänneltyä, mikä johtaa tilintarkastajan tilanteeseen jossa tämän on tarkkaan puntaroitava erilaisten säännösten ja ohjeiden asettamia raameja työssään. Tilintarkastuslain neljännen luvun 22§ mukaan on tilintarkastajan suoritettava tilintarkastus hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Tämä tarkoittaa kotimaisten ja kansainvälisten lakien

noudattamista. Lakien lisäksi tilintarkastajan on huomioitava eettiset säädökset, yleiset suositukset ja suuntaviivat (Suomen Tilintarkastajat: 2015a).

Tässä tutkielmassa pohditaan tilintarkastajan rikosepäilyn ilmoitusvelvollisuuden täyttymisen ja täyttymättömyyden välistä osin häilyvää rajaa käsillä olevan aineiston perusteella. Tämän lisäksi pyrin käsittelemään ilmoitusvelvollisuutta nyky-lainsäädännön määrittelemien rajojen puitteissa. Aiheeseen liittyen löytyy runsaasti mielipidekirjoitusta ja jonkin verran tieteellistä näkökulmaa. Ilmoitusvelvollisuuden laajenemiseen liittyen sen sijaan löytyy suomalaista tutkimusta vielä kovin vähän.

Lakimuutos, jonka mukaan tilintarkastajista tulisi ilmoitusvelvollisia, oli käsittelyssä vuonna 2014. Valtaosa mielipiteistä suhtautui lakimuutokseen negatiivisesti ja piti tarpeettomana muuttaa lainsäädäntöä EU-säätelyä tiukemmaksi. Huolena oli, että juurikin tilintarkastajan ja tilintarkastettavan välinen luottamuksellinen suhde kärsisi ja jopa itse tilintarkastuksen luonne muuttuisi. Ruotsissa vastaavanlainen ilmoitusvelvollisuus otettiin käyttöön osaksi tilintarkastajan velvollisuuksia jo vuonna 1999. Suhtautuminen siellä oli hyvin samankaltaista, kuin Suomessa nyt. Arviolta puolet tilintarkastajista suhtautui vielä lain voimaantullessa negatiivisesti lisättyyn ilmoitusvelvollisuuteen. Vuoteen 2003 mennessä enää vain kolmasosa suhtautui negatiivisesti lakimuutokseen (Larsson 2005b: 62–63).

Tutkielman toisessa kappaleessa pohjustan työtä tilintarkastajien velvollisuuksien ja ammatillisten toimintaperiaatteiden kautta. Kolmas ja neljäs kappale käsittelevät yleisimpiä talousrikoksia ja sitä minkälaisia keinoja tilintarkastajalla on havaita niitä.

2 TALOUSRIKOKSET JA TILINTARKASTAJAN ILMOITUSVELVOLLISUUS

2.1. Tilintarkastajan tehtävät, velvollisuudet ja vastuut

Tilintarkastajan keskeisiin tehtäviin kuuluu tarkastaa kohdeyrityksen kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto. Tehdystä tarkastuksesta saadun riittävän *tilintarkastusevidenssin* perusteella tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta ja siitä ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia (TTL 15:2 §). Tilintarkastajan kuuluu myös tarkastaa yrityksen hallinto ja tämän avulla selvittää vastuuvollisten toiminnan lainmukaisuutta kulloinkin vallitsevan yhteisöainsäädännön perusteella (KHT 2010:XIII).

2.1.1 Ammattieettiset periaatteet ja hyvä tilintarkastustapa

Tilintarkastajan tulee suorittaa tilintarkastus ja muut toimeksiannot Suomessa noudettavan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Hyvä tilintarkastustapa on tapanormisto, jota noudatetaan tilintarkastusammattilaisten keskuudessa. Hyvä tilintarkastustapa kuvaa sitä, miten tilintarkastus on tehtävä asianmukaisesti (Mautz, R.K.-Sharaf, Hussein A. 1985: 214). Tapa on kehittynyt ajan ja yhteiskunnan muuttuessa. Vuonna 2007 voimaan tulleeseen tilintarkastuslakiin on sisällytetty vaatimus hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta. Suomessa tilintarkastuksen alkuperäinen tarkoitus oli ehkäistä väärinkäytöksiä ja paljastaa huolimattomuuksia. Tilintarkastajille on tunnusomaista, että he hyväksyvät velvollisuudekseen toimia yleisen edun mukaisesti.

Rehellisyys on myös yksi tilintarkastajaa velvoittava ammattieettinen periaate. Tämä velvoittaa tilintarkastajaa olemaan tasapuolinen, vilpitön ja totuudenmukainen työssään (KHT 2010: 110). Hyvän tilintarkastustavan ja Suomen tilintarkastuslain

lisäksi tilintarkastajia ohjaavat lakisääteisissä tarkastuksissa myös kansainväliset tilintarkastusstandardit.

2.1.2 Riippumattomuus ja esteellisyys

On yleisen edun mukaista, että tilintarkastusyhteisö, tilintarkastaja ja tilintarkastustoimeksiannon kanssa työskentelevät tilintarkastustiimit ovat riippumattomia asiakkaasta. KHT-yhdistys määrittelee riippumattomuuden asennoitumiseksi, joka ei vaaranna rehellisyyttä, objektiivisuutta ja ammatillista skeptisyyttä. Määritelmään kuuluu myös seikkojen ja olosuhteiden välttäminen, jotka vaarantaisivat objektiivisuuden, rehellisyyden ja ammatillisen skeptisyyden (KHT 2010: 44–45). Tilintarkastajan riippumattomuus voi vaarantua, kun on kyse ristiriidasta tilintarkastajan omien ja tilintarkastuksen asianmukaisuutta koskevien intressien välillä. Tilintarkastajan riippumattomuus on tärkeä tilintarkastuksen luotettavuuden, ja täten myös yleisen edun kannalta. Tilintarkastuksen luotettavuus ja riippumattomuus lisäävät sijoittajien ja omistajien luottoa tilinpäätöstietoihin (SEC 2001:III).

Tilintarkastaja ei ole TTL 6 §:n tarkoittamalla tavalla riippumaton, jos

- 1) tilintarkastaja on yhteisön, tai säätiön taikka samaan konserniin kuuluvan tai KPL 1 luvun 8§:ssä tarkoitetun osakkuusyrityksen yhtiömies, hallituksen tai hallintoneuvoston jäsen, toimitusjohtaja tai vastaavassa asemassa;
- 2) Tilintarkastaja on vastuussa yhteisön, tai säätiön kirjanpidon tai varojen hoidosta tai hoidon valvonnasta;
- 3) tilintarkastaja on palvelussuhteessa tarkastettavaan yhteisöön kohdissa 1 ja 2 tarkoitettuun henkilöön;
- 4) tilintarkastajalla on välitön tai välillinen omistussuhde voittoa tavoittelevassa yhteisössä;
- 5) tilintarkastajalla on laina, vakuus tai muu vastaava etuus yhteisöltä tai säätiöltä, tai tilintarkastaja on antanut esimerkiksi johtoon kuuluvalle henkilölle tällaisen etuuden;
- 6) 1 ja 2 kohdassa tarkoitetulla henkilöllä on perhesuhde tilintarkastajaan

- 7) henkilöllä, joka on tilintarkastajan puoliso tai on sukulaissuhde tilintarkastajaan on 4 kohdassa tarkoitettu omistus- tai muu oikeus joka ei ole vähämerkityksinen; tai
- 8) säännellyillä markkinoilla julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajaksi on valittu henkilö, joka on alle 2 vuotta sitten toiminut samassa yhteisössä 1 tai 2 kohdassa tarkoitettussa tehtävässä (TTL: 6§).

Tilintarkastajalla, tai tämän lähisukulaisella ei siis saa olla merkittävää riippuvaisuutta tarkastettavassa yhteisössä, mikä vaarantaisi tilintarkastajan työn objektiivisuuden. Tilintarkastajan riippumattomuus voi myös olla kyseenalainen, mikäli kyseessä oleva tilintarkastajataho on henkilöyhtiö tai riittävän pieni yhteisö, jonka tarkastettava yhteisö tai säätiö on ainut tarkastettava tai muodostaa huomattavan osuuden tilintarkastajatahon tuloista. Tällöin voi syntyä pelko merkittävän asiakkaan menettämisestä voi johtaa riippumattomuuden vaarantumiseen (Tapio Raappana).

2.1.3 Tilintarkastajan salassapitovelvollisuus

Oleellinen ammattieettinen periaate tässä tutkielmassa on myös tilintarkastajan salassapitovelvollisuus, joka velvoittaa tilintarkastajaa pidättäytymään antamasta ammattiin liittyvien ja liikesuhteiden perusteella saatua luottamuksellista tietoa tilintarkastusyhteisön tai työnantaja organisaation ulkopuolelle ilman pätevää valtuutusta. Tilintarkastaja voi kuitenkin poiketa salassapitovelvollisuudesta ja luovuttaa luottamuksellista tietoa mikäli laki näin vaatii.

Salassapitovelvollisuus ei koske tilannetta, jossa tilintarkastajan on lain nojalla lausuttava tai se jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty antaa suostumuksensa asian ilmaisemiseen. Salassapidon piiriin eivät myöskään kuulu yleiseen tietoon tulleet asiat tai ne, joista viranomainen tai vastaava on lain perusteella oikeutettu tietämään. Lain mukaan tilintarkastajan on salassapitovelvollisuuden estämättä ilmoitettava viranomaismääräysten vastaisen toiminnan epäilystä viranomaiselle. (TTL 4: 8§)

Tilintarkastajan salassapitovelvollisuus on etenkin väärinkäytösepäilyiden syntyessä keskeinen ja huomioon otettava seikka. Milloin väärinkäytösepäily saa tarpeeksi

vahvistusta siitä, että toiminta on ollut sellaista lainvastaista toimintaa josta olisi ilmoitettava viranomaisistaholle? Viime kädessä salassapitovelvollisuuden rikkomisen taustalla voi olla myös subjektiivisia motiiveja, kuten tilintarkastajan oman selustan turvaaminen. Mikäli tilintarkastaja päätyy luovuttamaan luottamuksellista tietoa, joutuu hän puntaroimaan seuraavia relevantteja tekijöitä:

- a. voiko siitä, että tietoa luovutetaan koitua haittaa jollekin osapuolelle, mukaan lukien kolmannet osapuolet joiden intresseihin asia saattaa vaikuttaa
- b. onko kaikki relevantti informaatio tiedossa ja todennettua siltä osin kuin on mahdollista
- c. minkä tyyppistä kommunikointia odotetaan ja kenelle se osoitetaan; ja
- d. ovatko ne osapuolet joille kommunikointi osoitetaan, asianmukaisia vastaanottajia (TTL 4: 8§)

2.1.4 Tilintarkastajien valvonta

Tilintarkastajien työ on tarkkaan säänneltyä ja heidän työtään valvovat monet eri tahot. Suomessa tilintarkastajien työtä ensisijaisesti valvoo Tilintarkastusvalvonta, joka on keskitetty Patentti- ja rekisterihallitukseen. Tilintarkastusvalvonta vastaa tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta ja kehittämisestä sekä tilintarkastajien valvonnasta. Käytännössä Tilintarkastusvalvonta valvoo kaikkia rekisteröityjä tilintarkastajia. Tämän lisäksi Valtion tilintarkastuslautakunta (VALA) vastaa tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta, kehittämisestä ja valvonnasta. Aikaisemmin tilintarkastusvalvonnasta huolehtivat keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta TILA ja kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta TIVA. Uusi tilintarkastuslaki astui voimaan 1.1.2016, jonka myötä myös valvontavastuu siirtyi PRH:lle (PRH 2016).

Tilintarkastusvalvonta hyväksyy tilintarkastajat, sekä huolehtii hyväksymisjärjestelmästä. Tilintarkastusvalvonta valvoo, että tilintarkastajat toimivat tilintarkastuslain mukaisesti ja seuraa että tilintarkastajat huolehtivat ammattitaitonsa ylläpitämisestä ja kehittämisestä. Valvonta käsittää myös laaduntarkastusta, valvontajärjestelmän ylläpitämistä, tilintarkastuksen yleistä ohjausta ja kehittämistä. Näiden lisäksi tilintarkastusvalvonta osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön ja

tietojenvaihtoon, sekä hoitaa tilintarkastuslaissa sille säädettyt muut tehtävät (TTL 7:5§) Tilintarkastajilla on myös henkilökohtainen vastuu omasta työstään. Jokaisen on erikseen huolehdittava oman työnsä laadusta ja osallistuttava TTL mukaiseen laaduntarkastukseen (TTL 4:5§).

2.1.5 Tilintarkastajien seuraamusjärjestelmä

Tilintarkastusvalvonta huolehtii tilintarkastajien valvonnasta. Tilintarkastusvalvonnan alaisena toimii itsenäinen tilintarkastuslautakunta, jonka tehtävänä on seuraamusjärjestelmän kurinpidollisten seuraamusten toimeenpano. Seuraamuksia rikkeistä ja tilintarkastajan tehtävien laiminlyönneistä on erilaisia. Varoitus ja huomautus ovat lievimpiä seuraamuksia, jotka voidaan tilintarkastajalle langettaa.

Tilintarkastuslautakunnan tulee antaa tilintarkastajalle varoitus, jos tämä on huolimattomuudesta tai varomattomuudesta menetellyt tilintarkastuslain nojalla annettujen säännösten tai julkishallinnon ja – talouden tilintarkastuksesta annetun lain vastaisesti. Varoituksen perusteena on myös tilintarkastajan velvollisuuksien rikkominen tai perusteeton menettely joka on muutoin omiaan alentamaan tilintarkastajien ammatillista luotettavuutta tai arvoa. Mikäli menettelyyn varoituksen antamisesta liittyy lieventäviä seikkoja, tulee tilintarkastajalle antaa huomautus (TTL 10:1§).

Tilintarkastuslautakunta voi myös peruuttaa tilintarkastajan hyväksynnän, toisin sanoen auktorisoinnin. Syitä tällaiselle menettelylle ovat muun muassa: mikäli tilintarkastaja on tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta menetellyt tilintarkastuslain tai sen nojalla annettujen säännösten tai julkishallinnon ja –talouden tilintarkastuksesta annetun lain vastaisesti. Auktorisointi voidaan myös peruuttaa, mikäli annetusta varoituksesta huolimatta tilintarkastaja toistuvasti rikkoo velvollisuuksiaan tilintarkastajana, ei ole enää ammattitaitoinen tai ei muutoin enää täytä hyväksymisen edellytyksiä. Hyväksymisen peruuttaminen voidaan myös toteuttaa enintään kahden vuoden määräajaksi (TTL 10: 2§).

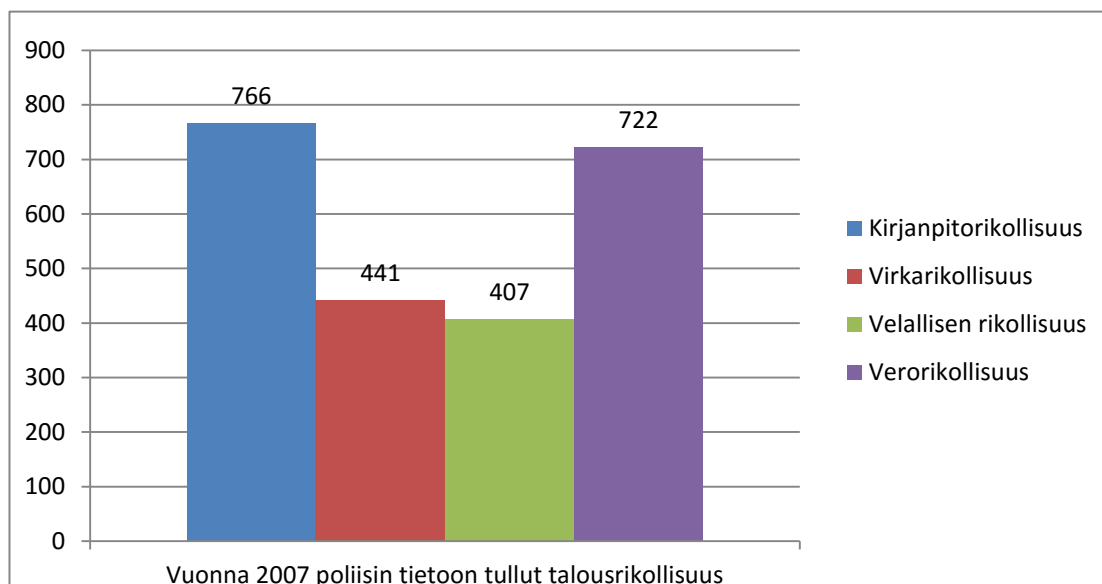
3 TALOUSRIKOKSET JA TILINTARKASTAJAN VASTUU

3.1. Talousrikostyytit

Talousrikollisuutta käytetään terminä yleensä laajassa merkityksessä. Puheessa ja alan kirjallisuudessa siihen viitataan yleensä alan termeillä organisaatorikollisuus ja yhteisörikollisuus, jotka ovat mahdollisia vain jonkin organisaation tai yhteisön yhteydessä. Valkokaulusrikollisuudesta käytetään myös synonyymina talousrikollisuudelle (Laitinen ym. 1998: 11). Vuoden 1981 Dictionary of Criminal Justice Data Terminology määrittelee valkokaulusrikollisuuden sanomalla, että se on ”ei-väkivaltainen rikos, joka tehdään taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi johtamalla ihmisiä harhaan ... ja se edellyttää tiettyä asemaa tai erikoistuneita teknisiä taitoja” (O’Block ym. 1991: 217). Tiiviisti voisi sanoa, että yksilötasolla henkilö syyllistyy talousrikokseen pyrkimällä taloudelliseen hyötyyn omaa asemaa hyväksikäyttäen ja rikkomalla lakia aiheuttaa vahinkoa ympäristölle tai yhteiskunnalle.

Talousrikollisuudella tarkoitetaan periaatteessa liike- ja yritystoimintaan liittyviä oikeudettomia hyötymiseen tähtäviä rikoksia. Talousrikoksissa on myös kyse yhteiskunnan julkistaloutta tai sen taloudellista järjestystä vastaan kohdistuvista rikoksista (Lahti & Koponen 2007: 9-11).

Vuonna 2007 tuli poliisin tietoon yhteensä 2338 kirjanpito-, virka-, velallisen- ja verorikosta.

Kaavio: Poliisin tietoon tullut talousrikollisuus vuonna 2007 (Horsmanheimo, P. et Steiner, M, 2008, Tilintarkastus – Asiakkaan opas, Juva).

Kyseisessä tilastossa ei ole mukana petosrikoksia, joista vain osa täyttää talousrikoksen määritelmän. Poliisin tietoon tulleiden rikosten määrä vaihtelee vuosittain muun muassa siksi, että suhde piilo- ja ilmirikollisuuden välillä vaihtelee. Myös taloussuhdanteiden vaihtelu vaikuttaa talousrikollisuuden esiintymiseen; samoin ilmi- ja piilorikollisuuden suhteeseen heijastuu viranomaiskontrollin taso, kohdentuminen ja rikoksen kohteiksi joutuneiden ilmoitushalukkuus (Horsmanheimo, P. & Steiner, M. 2008).

Kokonaisuudessa ilmoitettujen talousrikosten määrä ei ole Suomessa järin mittava, mikä puolestaan vaikuttaa siihen että tapauksia, joissa tilintarkastaja joutuu tekemisiin rikosepäilyn kanssa, ei esiinny vuosittain kovin paljon. Osittain tilintarkastajien tekemien ilmoitusten harvalukuisuuteen on syynä ammattikunnan rajalliset mahdollisuudet havaita epäilyttäviä poikkeamia asiakasyrityksen toiminnassa (Koponen 2008: s. 7).

Koska talousrikollisuus on käsitteenä itsessään varsin laaja, keskitytään tässä tutkielmassa tarkemmin joihinkin yleisimpiin organisaattorikoksiin ja niiden havaitsemiseen.

3.1.1 Kirjanpitorikos

Kirjanpitorikos syntyy, jos kirjanpitovelvollinen laiminlyö liiketapahtumien kirjaamista tai tilinpäätöksen laatimista koskevia kirjanpitolainsäädännön mukaisia velvollisuuksia, merkitsee kirjanpitoon harhaanjohtavaa tietoa, hävittää tai kätkee kirjanpitoaineistoa. Kirjanpitorikokset jaetaan rikoslaissa törkeään ja tuottamukselliseen kirjanpitorikokseen.

Törkeä kirjanpitorikos määritellään rikoslain 30 luvussa. Mikäli kirjanpitorikoksessa kirjausten tai tilinpäätöksen laatiminen laiminlyödään kokonaan tai harhaanjohtavien tietojen määrä on huomattavan suuri, on rikos kokonaisuudessaan törkeä. Kirjanpitoaineiston kätkeminen, vahingoittaminen ja hävittäminen ovat myös törkeän kirjanpitorikoksen tunnusmerkkejä (RL 30: 9 §). Tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta säädetty maksimi vankeusrangaistus on vain 2 vuotta, siinä missä törkeän rikoksen 4 vuotta. Tuottamuksellinen kirjanpitorikos eroaakin törkeästä siinä mielessä, että kirjanpitovelvollinen törkeällä huolimattomuudella laiminlyö velvollisuuksiaan kirjanpitäjänä, mikä olennaisesti vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnasta (RL 30:9 §).

Kirjanpitosäännöksillä ohjataan kirjanpitovelvollisia laatimaan kirjanpitonsa huolellisesti kirjanpitolain mukaisesti. Säännöksillä pyritään varmistamaan ensisijaisesti kirjanpidon antaman informaation oikeellisuus. Rangaistussäännöksillä pyritään puolestaan ehkäisemään kirjanpitovelvollisen ryhtymistä yrityksen taloudellisen aseman vääristämiseen. Rangaistussäännökset toimivat näin ennaltaehkäisevänä tekijänä ja kannustimena toimia oikein.

Niemen ja Lehden (2006) mukaan tyypillisin esimerkki kirjanpitorikoksesta on liiketapahtumien kirjaaminen ja tilinpäätöksen laatimisen laiminlyöminen osittain tai kokonaan pidemmältä ajalta. Rikoslaki määrittelee myös väärin tietojen esittämisen rangaistavaksi, eli esimerkiksi tekaistuihin, väärennettyihin tai muutoin

vastaamattomiin tositteisiin perustuvat sekä kaksinkertaiset kirjaukset. Harhaanjohtavana voidaan pitää myös väärää jaksottamista tai väärää vaihto-omaisuuden arvostamista taseessa (Mäkelä 2001: 124).

3.1.2 Rahanpesurikos

Rikoslaisissa rahanpesu- ja kätkemisrikokset ovat käsiteltynä luvussa 32. Rahanpesusta säädetään rikoslain 32 luvussa ja 6§ seuraavasti:

Joka

1) ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää, välittää tai pitää hallussaan rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä tai peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laittoman alkuperän tai avustaakseen rikosentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset taikka;

2) peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä, on tuomittava rahanpesusta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi (RL 32: 6 §). Rahanpesua voidaan pitää törkeänä, mikäli rikoksen kautta saatu omaisuus on ollut erityisen arvokas tai rikos tehdään suunnitelmallisesti. Törkeä rahanpesu on ollut myös kokonaisuutena arvosteltuna erityisen merkittävä; tällöin vankeusrangaistus myös kovenee (RL 32: 7 §).

Rahanpesu on maailmanlaajuisesti, mutta myös suomessa laillista yhteiskuntajärjestystä uhkaava rikollisuuden muoto (Laitinen & Virta 1998: 11). Rahanpesun on havaittu liittyvän järjestäytyneeseen rikollisuuteen, joiden tarkoituksena on saada rikollisella toiminnalla ansaittu raha näyttämään puhtaalla liiketoiminnalla ansaitulta rahalta. Yhteiskunnan luottamus pankkijärjestelmään, tiukkaan valvotut rahoitusmarkkinat ja matala korruptioaste ovat rahapesuun houkuttelevia tekijöitä jo itsessään (Laitinen & Virta 1998: 11).

3.1.3 Verorikos

Epäily verojen välttelystä tai kiertämisestä on usein talousrikoksia käsiteltäessä keskeisessä asemassa. Verorikokset edellyttävät tahallisuutta tekijältä, eli toisin sanoen tekijän on täytynyt olla tietoinen lainvastaisuudesta ja siitä, että toimimalla niin hän syyllistyy rikokseen. Lainvastaisuuden edellytyksenä on, että verovelvollinen on pyrkinyt menettelyllään välttämään tai on välttänyt veron määräämistä. Vero voidaan siis väärin perustein määrätä joko liian alhaiseksi tai jättää kokonaan määräämättä tai suorittaa aiheeton veronpalautus (RL 29).

Veropetoksesta säädetään rikoslain 29 luvun 1 pykälässä. Veropetoksesta voidaan tuomita tekijä, joka antaa verotusta varten viranomaiselle väärää tietoa, salaa sitä tai muuten vaikuttaa petollisella toiminnallaan siihen, että vero määräytyy väärillä perusteilla liian alhaiseksi, jää kokonaan määräämättä tai johtaa aiheettomaan palauttamiseen. Säännöksestä ilmenee myös, että jo pelkkä veropetoksen yritys luetaan täytetyksi teoksi. Veropetoksen tekotavan pystyy jakamaan karkeasti neljään eri tapaan: väärän tiedon antaminen, salaaminen, laiminlyömällä verotusta varten säädetyn velvollisuuden ja veropetos muuten petollisesti tehtynä (RL 29: 1§).

Väärän tiedon antaessaan verovelvollinen esittää esimerkiksi tuloerän, vähennyksen, arvolisäverollisen myynnin tai ennakkoperinnässä maksettujen palkkojen määrän perusteetta ja tarkoituksella liian alhaisena (RL 29). Veropetokseen johtava olennaisten tietojen salaaminen puolestaan kytkeytyy usein yrityksen antamaan veroilmoitukseen. Verovelvollinen voi esimerkiksi yrittää harhauttaa veroviranomaista ilmaisemalla väärin lukuja vuosiveroilmoituksessa. Verovelvollinen voi laiminlyödä velvollisuuttaan esimerkiksi jättämällä työntekijän sosiaalikulut maksamatta (RL 29). Tässä voikin tulla kyseeseen epäily harmaasta taloudesta. Hallituksen esityksessä (HE 16/1997) on kuitenkin pääteltävissä, että unohduksesta tai epäsosiaalisesta elämästä johtuvat laiminlyönnit on lähtökohtaisesti rajattu kyseisen säännöksen ulkopuolelle. Veropetossäännöksen neljännessä kohdassa on säädetty, että veropetos voidaan tehdä myös muuten petollisesti. Säännös on jätetty avoimeksi, mutta siitä voidaan päätellä että kaikki veroviranomaista harhauttava toiminta, joka johtaa perusteettomasti vääränlaiseen verotuspäätökseen, on rangaistavaa.

3.1.4 Velallisen rikokset

Rikoslain luku 39 käsittelee omana kohtanaan velallista, eli oikeustoimihenkilöä jolla on oikeudellinen velvoite eli velka. Velallisen rikokset ovat määriteltyinä luvun 1-6 pykälissä seuraavanlaisesti: velallisen epärehellisyys, törkeä velallisen epärehellisyys, velallisen petos, törkeä velallisen petos, velallisen vilpillisyys, velallisuusrikkomus ja velkojansuosinta.

Epärehellisen toiminnan määritelmä täyttyy, mikäli velallinen hävittää, ilman hyväksyttävää syytä lahjoittaa/luovuttaa tai siirtää ulkomaille velkojien ulottumattomiin omaisuutta. Mikäli velallinen, tekee jonkin edellisistä tai lisää perusteettomasti veloitteitaan ja siten aiheuttaa maksukyvyttömyyttä, tai pahentaa sitä on tämä rikoslain nojalla tuomittava sakkoon tai enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Törkeä epärehellisyys kiristää tuomiota; sen tunnusmerkit täytyvät mikäli teko on hyötyä tavoitteleva, aiheuttaa erityisen suurta vahinkoa tai se tehdään erityisen suunnitelmallisesti (RL 39:1-1a §).

Petokseen velallinen syyllistyy hankkiessaan itselle tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä erehdyttämällä tai erehdystä hyväksikäyttämällä konkurssi-, ulosotto-, velkajärjestely- tai saneerausmenettelyssä, aiheuttaen näin vahinkoa erehtyneelle (HE 28.6.1993/610). Mikäli petoksessa tavoitellaan huomattavaa hyötyä, aiheutetaan huomattavaa vahinkoa, velallinen käyttää hyväksi omaan asemaansa perustuvaa luottamusta tai rikos tehdään hyväksikäyttämällä toisen erityistä heikkoutta tai muuten turvatonta tilaa, on petos petos luonteeltaan *törkeä* (RL 35: 2 §). Lievälle petokselle ominaista on, että teon laatu ja siitä aiheutunut vahinko on kokonaisuudessaan vähäinen (RL 35: 3 §).

3.2 Talousrikosten havaitseminen tilintarkastajan näkökulmasta

On hyvin todennäköistä, että pitkällä aikavälillä tilintarkastaja tai sisäinen tarkastaja tulee työssään kohtaamaan väärinkäytöksiä, oli kyse yrityksestä, julkisesta yhteisöstä, virastosta tai laitoksesta. Tästä syystä tilintarkastajien on syytä varautua

mahdollisiin väärinkäytöksiin (Koponen 2008: s.23) ja niiden esiintymiseen säilyttämällä työssään tietyn ammatillisen skeptisyyden. Tilintarkastajalta ei kuitenkaan vaadita erehtymättömyyttä, vaan sellaista huolellisuutta ja taitoa, jota harkitsevalta ja pätevältä tilintarkastajalta voidaan kohtuudella odottaa (KHT 2009: 257). Väärinkäytösten havaitsemista voi kuitenkin vaikeuttaa se, että väärinkäytökseen voi monesti liittyä huolellisesti suunniteltuja peittämisjärjestelyjä, esimerkiksi väärennöksiä, liiketapahtumien tahallista kirjaamatta jättämistä tai väärien tietojen antamista tilintarkastajalle tarkoituksellisesti. Tällainen peittely yhdistettynä epärehelliseen yhteistoimintaan voi johtaa siihen, että tilintarkastaja on vakuuttunut tilintarkastusevidenssistään, vaikka se todellisuudessa olisikin paikkansapitämätöntä (KHT 2009: 256).

Suorittaessaan ISA-standardien mukaista tilintarkastusta, hankkii tilintarkastaja kohtuullisen varmuuden siitä, että tilinpäätös ei sisällä olennaisia virheitä tai puutteita, olivatpa ne sitten väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvia. Tilintarkastaja ei pysty työstään saamaan täydellistä varmuutta siitä, että olennaiset virheet tai puutteet tulisivat havaituiksi, mihin ovat syynä esimerkiksi tilintarkastajan harkinnan tai otannan käyttäminen, sekä se että suuri osa tilintarkastusevidenssistä on luonteeltaan ennemminkin vakuuttavaa kuin täydellisen varmuuden antavaa (KHT 2009: 257).

Yrityksen väärinkäytösten riskien hallinta lähtee yrityksen itsensä sisältä. Sisäiset ”code of conduct”, eli hyvän liiketavan periaatteet toimivat etenkin suuremmissa yrityksissä ohjaavana kulttuurina. Nämä periaatteet sisältävät ohjeita muun muassa eettisestä, moraalisisista ja kunniallisista käytännöistä joiden mukaan yritys pyrkii toimimaan. Toimivat hyvän liiketavan periaatteet ehkäisevät myös tehokkaasti väärinkäytöksiä, antamalla niille mahdollisimman vähän sijaa tapahtua (IFAC: 2007). Niillä osastoilla, joissa on sisäinen tarkastus käytössä, on tilintarkastajan kyettävä tekemään yhteistyötä sisäisen tarkastuksen kanssa mahdollisten väärinkäytösten ja niiden riskien havaitsemiseksi (KHT 2009: 258-259).

Yrityksen johdolla on viimekädessä lopullinen vastuu yrityksen toimista. Mikäli yrityksessä ei noudateta code of conduct – periaatteita ja tämän perusrakenteet puuttuvat yrityksen toiminnasta, kasvavat mahdollisuudet väärinkäytöksille (Koponen 2008: 24).

Tilintarkastajalle löytyy muitakin tyypillisiä varoitusmerkkejä mahdollisten väärinkäytösten syntymiselle. Hyviä nyrkkisääntöjä ovat kaikki normaalista poikkeavat tilanteet kuten; yrityksen maksuhäiriöt, yritysjärjestelyt ja yritysjohdon pitkäaikaisen jäsenen vaihtuminen (Koponen, P. 2008: 24). Nämä ovat erityisesti signaaleja piilevästä väärinkäytöksestä ja esimerkkitalanteita, joissa mahdollisuus väärinkäytöksen syntymiseen kasvaa.

Mikäli yritykselle muodostuu maksuhäiriöitä, syntyy konkurssiuhkaa ja näistä johtuvaa aiheutonta selittelyä on tämä yleensä merkki jostain pahemmasta. Normaaliala ei välttämättä myöskään ole laskujen maksu erissä, eivätkä myöskään monimutkaiset ja epäselvät maksujärjestelyt ulkomaisiin veroparatiiseihin. Nämä havaitessaan tilintarkastajan on kiinnitettävä erityistä huomiota syiden ja tarkoituserien selvittämiseen (Koponen, P. 2008: 24–25)

Mikäli yrityksen tilintarkastaja tai kirjanpitäjä vaihtuu kesken tilikauden, kielii tämä yleensä jostain yrityksen sisäisestä ongelmasta, jonka olisi syytä nostaa tilintarkastajan tuntosarvet hereille. Monimutkaisille konsernijärjestelyille on myös löydettävä pätevä selitys. Mikäli yritysjohto ei kykene selittämään perusteita monimutkaiselle yritysryppäälle tai sisaryrityksen perustamista samalle toimialalle tai jopa samaan toimitilaan, on tilintarkastajan aiheellista ryhtyä selvittämään syitä tarkemmin (Koponen 2008: 25). Rahanpesussa tällainen tarpeeton yritysjärjestely on usein toimintatapana. Usein rahanpesutarkoituksessa perustetaan tytäryritys, jota kautta rahaa voidaan edelleen siirrellä esimerkiksi ulkomaille, tai toiseen ankarasti valvotun pankkitoiminnan maahan (Luentosarja: Tapio Raappana).

Koska tilintarkastuksessa yksi tärkeä tarkastelun kohde on yrityksen hallinto, on keskiössä toimintamallien seuraamisen lisäksi myös käyttäytymisen seuranta. Esimerkiksi johdon tuhlailtavaksi muuttuvan käyttäytymistyylin (kyseinen kulurakenne kasvaa), merkittäviin tarjouskilpailuihin tai liikeneuvotteluihin osallistumattomuuden olisi syytä herättää epäilyitä. Poikkeavaa käytöstä toimivalta johdolta on myös haluttomuus sallia, että tilintarkastaja tapaa hallintoelinten jäseniä ilman, että johto on mukana. Mikäli tilinpäätöksen laatimisperiaatteet poikkeavat merkittävästi toimialalla vallitsevasta käytännöstä tai tehdään kirjanpidollisten

arvioiden muutoksia, jotka eivät riipu olosuhteiden muutoksista, voi kyseessä olla merkki väärinkäytöksestä (KHT 2009: 290).

3.3 Tilintarkastajan ilmoitusvelvollisuus rikosepäilyistä

Elinkeinoelämän keskusliiton mukaan ilmoitusvelvollisuuden lähtökohdan pitää olla selvästi se, että tilintarkastaja ei voi toimia yrityksen toimivan johdon ohi. Sisäisesti korjattavissa olevia asioita ei pidä viedä talon ulkopuolelle. Kuitenkin tilintarkastajalla on oltava jokin kynnyksellinen ilmoituksen tekemiseen esimerkiksi epäillyn rikoksen tahallisuus (EK 289/2013). Ensisijaisesti tilintarkastaja pyrkii saamaan tilanteen korjattua sisäisesti, sen sijaan että ilmoittaisi heti viranomaiselle. Tästä syntyy selkeä ristiriita tilintarkastajan luottamuksellisuuden ja ilmoitusvelvollisuuden välillä. Milloin rikosepäily on aiheellista ilmoittaa valvovalle viranomaiselle ja milloin se on tarpeeksi pieni korjattavaksi sisäisesti.

Tilintarkastuslakiin lisättyä ilmoitusvelvollisuutta on perusteltu muun muassa harmaan talouden torjunnalla (HE 254/2014). Ilmoitusvelvollisuuden on kuitenkin epäilty aiheuttavan varmuuden vuoksi poliisille tehtyjä ja myöhemmin aiheettomaksi osoittautuvia ilmoituksia, jolloin yritykselle voi syntyä vahinkoa. Huolissaan on oltu myös tilintarkastajien luottamuksellisuuden säilymisestä (EK 289/2013). Muun muassa Horsmanheimo (1998) on kirjoittanut tilintarkastuksen luottamuksellisuuden olevan niin tärkeä asia, ettei edes talousrikostorjunta ole riittävä peruste niiden murtamiseen. Erityisesti pienyrityksille tilintarkastaja on myös neuvonantaja, ja mikäli tilintarkastaja ryhtyy toimimaan viranomaisen agenttina yrityksessä, on selvää että hänen uskottavuutensa ja käyttökelpoisuutensa luotettavana neuvonantajana vähenee (Horsmanheimo 1998). Tilintarkastajan toimenkuvaa on pidetty jo ennalta todella laajana, jonka vuoksi ilmoitusvelvollisuuden tiukentamista, ja vastuun lisäämistä talousrikosten torjunnassa on pidetty myös huonona asiana.

Tilintarkastuslain uudistuksen myötä lisättiin tilintarkastajien vastuuta suorittaa ilmoitusvelvollisuuttaan viranomaisille. Uuden tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajan on salassapitosäännösten estämättä toimitettava Tilintarkastusvalvonnalle ilman aiheetonta viivästystä sen pyytämät valvonnan

kannalta tarpeelliset tiedot ja selvitykset avoimesti ja totuudenmukaisesti sekä muutoinkin avustettava valvonta-asian selvittämisessä (TTL 8: 1§).

Kuitenkin, velvoite ilmoittaa viranomaisille syntyy vasta sitten, jos yhtiössä ei hoideta ongelmia sisäisesti. Tilintarkastajalle uuden lain tuoma velvoite ilmoittaa epäilystä on erittäin hankala. Mikäli tilintarkastaja rikkoo ilmoitusvelvollisuutta, on tällä seuraamuksia kuin myös väärin tai harhaanjohtavien tietojen antamisella viranomaiselle (Ranta 2016).

Tilintarkastajan on työssään kyettävä kohtuullisella varmuudella tunnistamaan väärinkäyttöriskit ja otettava nämä huomioon tilintarkastussuunnitelmaa tehdessään (Halonen & Steiner 2010: 192). Tilintarkastajan kohdatessa väärinkäytöksiä tai muita vastaavia virheitä, on tilintarkastajalla käytössään ohjeet niistä raportoimiseen.

Norjassa ja Ruotsissa tilintarkastajien velvollisuudet ovat samankaltaisia kuin Suomessa. Norjassa tilintarkastajien velvollisuudeksi on muun muassa luettu yhtiöiden hallinnon toiminnan tarkastus. Tämä pitää sisällään toiminnan laillisuuden ja vastuun paljastaa väärinkäytöksiä (Eilifsen 1998: 716). Ruotsissa huomattiin talousrikollisuuden olevan merkittävä ongelma 70–80 –luvulla. Siitä lähtien Ruotsissa on yritetty lisätä tilintarkastajan ilmoitusvelvollisuutta. Samalla huomattiin tilintarkastajien käyttökelpoisuus talousrikosten torjunnassa ja lakimuutoksia alettiin työstää. Lakimuutosten vastustajien mielestä paras tapa ehkäistä talousrikollisuutta on lakisääteinen tilintarkastus, eikä se että tilintarkastajia käytetään poliisin tehtäviin (Larsson 2005a: 132–134). Ennen lakimuutosta vuonna 1999 ei tilintarkastajilla ollut velvollisuutta ilmoittaa rikosepäilystä, vaan epäilyt voitiin tuoda esille tilintarkastuskertomuksessa ja viedä asia eteenpäin yritysjohdolle (Holmquist 2013: 288–290). Suomessa ollaan nykyiseltä lainsäädännöltään menossa samaan suuntaan, kuin Ruotsi ja Norja. Tämän lisäksi EU on päivittämässä omaa tilintarkastusdirektiiviä ja -asetustaan.

3.4 Rikosoikeuden yleiset opit

Rikoksen määrittelevät yleensä pari laajalti hyväksyttyä tunnusmerkkiä kuten teon oikeudenvastaisuus ja syyllisyys. Rikoksen yleiseen tunnusmerkistöön voidaan myös

lukea teko, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan itse suhtautumisen tahdonvaltaisuutta. (Lappi-Seppälä et al: 2009)

Rikoksesta voidaan rangaista vain, mikäli teko on ollut tahallinen tai huolimaton. Tahallisuuden tunnusmerkit täyttyvät silloin, kun tekijä on tarkoittanut saada aikaiseksi tietynlaisen seurauksen. Tahallisuudessa on olemassa eri asteita.

Tarkoitustahallisuus merkitsee sitä, että tekijän on nimenomaan ollut tarkoitus saada aikaan tietty seuraus. Tällöin tahallisuuden ilmentymiseen ei vaikuta se, kuinka todennäköinen seuraus on ollut tekoon ryhdyttäessä (Tapani & Tolvanen 2008: 211). Varmuustahallisuus tarkoittaa sitä, että tekijä on voinut pitää teon seurauksen syntymistä varmana. Varmuustahallisuuden kohdalla ei edellytetä, että tekijä välttämättä pyrkii kielletyn seurauksen aikaansaamiseen, vaan riittää että tekijä on ainoastaan ymmärtänyt tekonsa seurauksen johtavan rikosvastuuseen (Tapani & Tolvanen 2008: 218). Todennäköisyystahallisuus on tahallisuuden alin aste. Teko katsotaan tahalliseksi, mikäli tekijä on pitänyt teostaan aiheutuvaa seurausta todennäköisenä, vaikka itse seuraus ei olisikaan tarkoitettu. Todennäköisyyttä täytyy tarkastella tekijän näkökulmasta, onko tekijä voinut mieltää olosuhteet huomioon ottaen seurauksen todennäköiseksi ja onko tekijä todellisuudessa välittänyt tekonsa aiheuttamista vahingoista (Tapani & Tolvanen 2008: 220).

Tuottamuksellisuudesta rangaistaan vain, mikäli siitä mainitaan kyseisen rikossäännöksen sanamuodossa. Tuottamus tulee kyseeseen, mikäli teko ei ole ollut tahallista, mutta se on ollut selkeästi huolimaton. Huolimattomuutta arvioidaan sen perusteella, olisiko tekijän sillä hetkellä vallitsevissa olosuhteissa, sen hetkisen kokemuksen ja tietämyksen, riskinoton tietoisuuden sekä muiden tekoon vaikuttavien seikkojen valossa pitänyt toimia huolellisemmin tai olisiko tekijä ylipäänsä voinut toimia toisin (Tapani & Tolvanen 2008: 250). Talousrikosten osalta tuottamuksellisia rikosnimikkeitä ovat esimerkiksi tuottamuksellinen kirjanpitorikos, tuottamuksellinen kätkemisrikos sekä tuottamuksellinen rahanpesu.

Osallisuusoppi keskittyy siihen, miten rikosvastuu jaetaan eri osallisten kesken. Suomessa sovelletaan erillisvastuujärjestelmää, jossa tehdään ero tekijävastuun ja varsinaisen osallisuusvastuun välillä (Virolainen & Pölönen 2004: 36).

Osallisuuslajeista rikoskumppanuus toteutuu, kun henkilö on tehnyt tunnusmerkistön mukaisen rikollisen teon yhteisymmärryksessä tekijän kanssa. Rikoskumppania tullaan rankaisemaan samalla tavalla kuin tekijää. Välillisenä tekemisenä puolestaan käsitellään tapauksia, joissa rikoksen tekevä henkilö käyttää rikoksen välikappaleena toista henkilöä, jota ei voida rikoksen tunnusmerkistön täyttävästä teosta asettaa rikosvastuuseen. Välillisen tekemisen suorittanutta henkilö rangaistaan tekijänä (Virolainen & Pölönen 2004: 38).

Yllytyksenä käsitellään tekoa, jossa henkilö tahallaan taivuttaa toisen henkilön suorittamaan rikoksen tai rikoksen yrityksen. Rikosvastuullisesta näkökulmasta yllyttäjää käsitellään samoin, kuin tekijää. Yllytys ei kuitenkaan ole rangaistavaa, mikäli yllytyksen kohde ei reagoi yllytykseen yllyttäjän tarkoittamalla tavalla (Virolainen & Pölönen 2004: 41).

Avunanto rikokseen täytyy, mikäli henkilö neuvoa tai muutoin auttaa rikoksen tekijää tahallisen rikoksen tai sen yrityksen suorittamisessa. Avunantaja ei konkreettisesti osallistu lainvastaisen teon suorittamiseen, eikä avunanto välttämättä ole rikollisen teon ja sen seurauksen edellytys. Tämän vuoksi avunantajaa rangaistaan teosta tuomiota lieventäen (Virolainen & Pölönen 2004: 43).

Tilintarkastajan laiminlyödessä velvollisuuksiaan tilintarkastajana tai laiminlyödessä ilmoitusvelvollisuuttaan esimerkiksi rahanpesuepäilystä, voivat edellä kuvatut rikoksen tunnusmerkistöt toteutua tilintarkastajan osalta. Mahdollisuus siihen että tilintarkastaja itse voi myös joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen, kannustaa toimimaan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Tilintarkastajan kannalta merkittävimpinä rikoksen muotoina voidaan varmasti pitää yllyttämistä ja avunantoa rikokseen, jolloin tilintarkastaja itse ei toimi rikollisena pidettävän toiminnan suorittajana, vaan pikemminkin mahdollistajana.

4 TILINTARKASTAJAN ILMOITUSVELVOLLISUUS KÄYTÄNNÖSSÄ

4.1 Toimenpiteet väärinkäytöksen havaitsemiseksi

Väärinkäytöksen kohdatessaan tai väärinkäytösepäilyn herätessä, on tilintarkastajalla mahdollisuus suorittaa erilaisia toimenpiteitä, joilla selvittää mahdollisia väärinkäytöksiä ja puuttua niihin. Toimenpiteet vaihtelevat riippuen minkälaisesta väärinkäytöksestä on kyse, ja mihin tilisaldoihin, liiketapahtumien lajeihin ja kannanottoihin ne voivat vaikuttaa (KHT 2009: 286). Tilintarkastajan on omattava työssään hyvät ”tuntosarvet” ja tarkkailtava mahdollisia hienovaraisia väärinkäytöksistä kertovia signaaleja. Nämä signaalit voidaan jakaa neljään ryhmään: yrityksestä, henkilökunnasta, prosesseista ja järjestelmistä aiheutuvat (Iyer & Lehtosuo & Samociuk 2004: 93–94). Väärinkäytösten havaitseminen tosin voi olla joissain tapauksissa hyvin vaikeaa, sillä monesti niiden salaamiseen on nähty paljon vaivaa (KHT 2009: 256).

Tilintarkastaja voi muun muassa suorittaa eräänlaisia pistokokeita, vierailemalla yrityksen toimipisteissä tai tehdä tietynlaisia testejä yllättäen ja ennalta ilmoittamatta. Toimipisteessä vieraillessaan voidaan esimerkiksi laskea rahavarat sellaisena ajankohtana, josta ei ole etukäteen ilmoitettu. Tilintarkastaja voi pyytää yritystä suorittamaan varaston inventaarin lähellä tilikauden tai raportointikauden loppua, jolla minimoidaan riski saldojen manipuloinnista inventoinnin valmistumisen ja raportointipäivän välisenä aikana (KHT 2009: 286).

Tarkistuksia ja vertailuja tehdessä voidaan esimerkiksi täsmäytyksiä pääkirjan loppusaldoihin tilikohtaiseen taseeseen ja tuloslaskelmaan. Tilintarkastaja voi tarkistaa, että tase menee tasan. Täsmäytyksiä voidaan tämän lisäksi tehdä tuloslaskelmaan, taseeseen, tase-erittelyihin, liitelaskelmiin ja verrata tilikauden alun pysyvien vastaavien ja nettoinvestointien summia tilikauden lopun pysyvien vastaavien poistosummiin (Korkeamäki 2008: 48).

Tarvittaessa tilintarkastaja voi muuttaa tarkastuksen lähestymistapaa kuluvan vuoden aikana, ottamalla esimerkiksi yhteyttä tärkeimpiin asiakkaisiin ja tavarantoimittajiin. Väärinkäytösten havainnointiin käytettävästä ajasta vain noin 20 % tulisi käyttää tietotekniikan parissa työskennellessä. Loput, eli noin 80 % ajasta taas tulisi käyttää luovaan ajatustyöhön sen selvittämiseksi, kuinka väärinkäytöksen tekijä mahdollisesti voisi toimia ja pyrkiä ymmärtämään minkälaisia jälkiä väärinkäytöksen toteuttaminen voisi jättää. Tilintarkastajan on pyrittävä tuossa terveen epäluuloiseen suhtautumiseen näkemäänsä ja kuulemaansa kohtaan (Iyer ym. 2004: 103).

Tilintarkastaja voi myös käydä yksityiskohtaisemmin läpi tilinpäätösvientejä ja tutkia luonteeltaan tai määrältään epätavallisilta vaikuttavat viennit joita on syntynyt esimerkiksi lähellä tili- tai raportointikauden loppua. Samalla voi olla aiheellista selvittää, liittyykö näihin liiketapahtumiin lähipiiriin kuuluvia osapuolia ja mitkä ovat näiden liiketapahtumien taloudelliset perusteet (KHT 2009: 286).

4.2 Väärinkäytösepäilyn ilmoittaminen

Tilintarkastuksen tuloksena löytyvät virheet voivat olla väärinkäytöksiä tai virheitä. Virheen ja väärinkäytöksen erottaa se, onko virheen aiheuttanut teko ollut tahallinen vai tahaton (KHT 2008: 255).

Tilintarkastajaa velvoittava salassapitovelvollisuus edellyttää, että tilintarkastaja säilyttää asiakkaan tiedot luottamuksellisina. Tämä saattaa kuitenkin estää väärinkäytöksestä raportoimisen asiakasyhteisön ulkopuoliselle taholle. Tällaisessa tilanteessa tilintarkastajan olisi syytä harkita juridisen neuvonnan hankkimista päättääkseen asianmukaisista toimenpiteistä. Tilintarkastajien lain säätämät velvollisuudet vaihtelevat maittain, ja tietyissä olosuhteissa säädös, määräys tai tuomioistuimen päätös saattaa murtaa salassapitovelvollisuuden (KHT 2009: 276).

Aiemmin salassapitoa käsiteltiin kohdassa 2.1.3, jossa mainittiin tilintarkastajan velvollisuus antamaan valvontaelimille valvontaa varten kaikki vaaditut tiedot, myös

salassapitovelvollisuuden piiriin kuuluvat tiedot. Tämän lisäksi tilintarkastajalla on tietyissä tapauksissa aktiivinen tiedonantovelvollisuus viranomaiselle, eli tilintarkastajan on toimitettava tietoa ilman viranomaisen pyyntöä (TTL 1141/2015). Seuraaviin tapauksiin liittyy tilintarkastajan oma-aloitteinen tiedonantovelvollisuus: Tilintarkastajan oma-aloitteinen tiedonantovelvollisuus syntyy, mikäli laki rahanpesun estämisestä ja selvittämisestä näin velvoittaa. Luottolaitosten, vakuutusyhtiöiden, sijoituspalveluyritysten, eläkesäätiöiden ja eräiden muiden yhteisöjen tilintarkastajilla on oma-aloitteinen velvollisuus ilmoittaa valvoville elimille kuten Finanssivalvonnalle sääntöjen tai lakien olennaisista rikkomuksista, toiminnan vaarantumisesta jotka johtavat kielteisen lausunnon antamiseen tilintarkastuskertomuksessa (Horsmanheimo ym. 2007: 200).

Mikäli väärinkäytöksestä tai epäilystä väärinkäytöksestä aiheutuva virhe tai puute kyseenalaistaa tilintarkastajan mahdollisuuden jatkaa tilintarkastusta, tulisi tilintarkastajan harkita omia ammatillisia ja oikeudellisia velvollisuuksiaan ja sitä, onko tilintarkastaja velvollinen raportoimaan valvontaviranomaiselle vai niille, jotka ovat valinneet tilintarkastajan. Mikäli tilintarkastaja luopuu toimeksiannosta, tulisi tilintarkastajan keskustella toimivan johdon, sekä hallintoelinten kanssa toimeksiannosta luopumisesta ja luopumisen syistä (KHT 2009: 277).

Edellä mainittu poikkeuksellinen tilanne, jossa tilintarkastaja eroaa voi esimerkiksi syntyä kun;

- a) Yhteisössä ei ryhdytä väärinkäytösten vuoksi asianmukaisiin toimenpiteisiin, joita tilintarkastaja pitää tilanteeseen nähden tarpeellisina, vaikka väärinkäytös ei olisikaan tilinpäätöksen kannalta olennainen.
- b) Tilintarkastajan arvioimat puutteiden ja virheiden riskit ja tilintarkastuksessa suoritettujen testien tulokset osoittavat merkittävää ja laaja-alaista väärinkäytöksen riskiä.
- c) Tilintarkastaja epäilee toimivan johdon tai hallintoelinten jäsenten pätevyyttä tai vilpittömyyttä (KHT 2009: 277).

Finanssivalvonnan lakisääteisen tehtävän suorittamiseksi (Laki finanssivalvonnasta, luku 3 § 19) on Finanssivalvonnalla oikeus saada tilintarkastajalta salassapitosäädösten estämättä, sellaiset tiedot valvottavasta tai muusta

finanssimarkkinoilla toimivasta jotka ovat tarpeen. Esimerkiksi mikäli tilintarkastaja saa tietoonsa seikkoja, joiden voidaan katsoa rikkovan valvottavan toimilupaedellytyksiä tai niiden perusteella annettuja määräyksiä tai vaarantavan toiminnan jatkumisen tai muutoin johtavan muun kuin vakiomuotoisen lausunnon tai huomautuksen esittämiseen tilintarkastuslausunnossa, on tilintarkastajan välittömästi ilmoitettava tästä Finanssivalvonnalle (Laki finanssivalvonnasta 3: § 31).

Jos yleisen edun kannalta merkittävän yhteisön lakisääteisen tilintarkastuksen suorittava tilintarkastaja epäilee tai sillä on perustellut syyt epäillä sääntöjenvastaisuuksia, on tilintarkastajan ilmoitettava asiasta tarkastettavalle yhteisölle ja pyydettyä sitä tutkimaan asia. Seuraavaksi tilintarkastaja pyytää toteuttamaan asianmukaiset toimenpiteet tällaisiin sääntöjenvastaisuuksiin puuttumiseksi ja niiden tulevan toistumisen ehkäisemiseksi, sanotun kuitenkin rajoittamatta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen 537/2014 12 artiklan ja direktiivin 2005/60/EY soveltamista (EU 7: 36§).

4.3 Ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöminen ja tilintarkastajan rikosvastuu

Rikosoikeudellisesti tilintarkastus on merkittävässä asemassa kirjanpidon lainmukaisuuden ylläpitäjänä. Tällä voidaan ennaltaehkäistä talousrikoksia, jolloin tilintarkastajalla on rikosasiassa lähinnä todistajan rooli. Rikosoikeus voi myös toimia viimeisenä kontrollikeinona tilintarkastajan oman toiminnan arvioimiseen (Koponen, P. 2008: 18).

Tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän TTL 1 luvun 1§ momentissa tarkoitettua tehtävää suorittaessaan aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomasti yhteisölle tai säätiölle. Vahingonkorvausvelvollisuus koskee myös sellaista yhteisö- ja säätiölain rikkomista, josta aiheutuu haittaa yhteisön osakkaalle, yhtiömiehelle, jäsenelle tai muulle henkilölle. Tilintarkastaja vastaa myös apulaisensa tuottamista vahingoista, jotka tämä on tuottamuksellisesti tai huolimattomuudellaan aiheuttanut. Tapauksissa joissa tilintarkastajana on yhteisö tai yhteisöt, vastaa tilintarkastajan aiheuttamasta vahingosta se yhteisö, jolla on päävastuu tilintarkastuksen toimittamisesta (TTL 10: 3§).

Kurinpitomenettelyt ja vahingonkorvaukset eivät itsessään aina kuitenkaan riitä menettelyksi, mikäli rangaistukseen johtava toiminta täyttää rikoslain edellyttämät rikoksen tunnusmerkit. Rangaistus tilintarkastusrikoksesta säädetään rikoslain 39/1889 30 luvun 10 a §:ssä. Huomautettavaa on kuitenkin, että niin tilintarkastajia kuin ihmisiä yleisestikin suojaa itsekriminointisuoja, joka henkilöä ei saa painostaa tai pakottaa omalla toiminnallaan selvittämään syyllisyytensä selvittämistä. Toisin sanoen tilintarkastajan ei tarvitse todistaa itseään vastaan.

Tilintarkastaja syyllistyy tilintarkastusrikkomukseen, jos hän tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikkoo tilintarkastuslain 15§:n säännöstä tilintarkastuskertomuksen laatimisesta. Rikkomus syntyy myös mikäli tilintarkastaja suorittaessaan laissa tai asetuksessa tilintarkastajan tehtäväksi säädettyä muuta kuin lakisäateistä tilintarkastusta antaa lausunnossaan tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta väärän tai harhaanjohtavan tiedon. Tilintarkastaja voi syyllistyä tilintarkastusrikokseen, mikäli hän vääräksi lausuu tiedon, jonka tietää olevan väärin tai johtuen siitä ettei ole saanut riittävästi tilintarkastusevidenssiä. Antamalla myönteisen tilintarkastuslausunnon ilman tarkentavaa lisätietoa tai huomautusta tiedon puutteesta tai antamalla tilintarkastuslausunnon, vaikka se olisi pitänyt jättää antamatta, tilintarkastaja syyllistyy tilintarkastusrikokseen (RL 30: 10a§).

Tilintarkastajan osalta avunanto velallisen epärehellisyteen voi jäädä toteutumatta siksi, että rikoksen tunnusmerkistö on täytynyt esimerkiksi jo yhtiön edustajan tekemällä varojen siirrolla, jolloin tilintarkastajan laiminlyönti ei sitä enää edistä. Mikäli tilintarkastajan menettelyn voidaan katsoa edistäneen petosta, voi tilintarkastajan osallisuus rikokseen toteutua. Eli hyväksynnällä saavutetaan jo rikosvastuun avunantoa koskevat tunnusmerkit. Laittomuuksiin yllyttäminen ja esimerkiksi menettelytavan neuvominen rikolliseen toimintaan puolestaan täyttävät jo ankaran rikosvastuun tunnusmerkistön. Kirjanpitovelvollinen saattaa myös tahallaan erehdyttää kirjanpitäjää ja tilintarkastajaa, jonka jälkeen kirjanpitovelvollinen yrittää vierittää vastuuta näille rikoksen tullessa ilmi. Tämän vuoksi tilintarkastajan on tärkeää kirjata huolellisesti tarkastushavaintonsa (Koponen, P. 2008: 21). Kirjanpitäjän ja tilintarkastajan normaali reagointi selviin laittomuuksiin on tehtävästä eroaminen (KHT 2009: 277).

Rikoslaisissa säädetään erikseen myös salassapitorikoksesta. Koska salassapitovelvollisuus koskee tilintarkastajaa, tämän apulaisia ja tilintarkastusyhteisöä ankarasti on tämä oleellinen huomioonotettava seikka tilintarkastajan rikosepäilyn ilmoitusvelvollisuutta arvioitaessa. Mikäli tilintarkastaja rikkoo lain, asetuksen tai viranomaisen määräämää salassapitovelvollisuutta paljastamalla työn, tai asemansa kautta saaman tiedon ja/tai käyttää tietoa omaksi tai toisen hyväksi, on hänet tuomittava salassapitorikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi (RL 38: 1§). Mikäli tilintarkastaja laiminlyö hänelle asetettua ilmoitusvelvollisuutta viranomaisille tilanteessa jossa hän on, tai olisi pitänyt olla tietoinen väärinkäytöksestä, voi tilintarkastaja joutua rikosvastuuseen.

Kenties tunnetuin esimerkki tilintarkastajan vastuusta väärinkäytöstapauksessa on Helsingin hovioikeudessa (R08/716, tuomio annettu 28.5.2009) käsitelty Jippii Groupin tapaus. Talousrikosoikeudenkäynnissä hovioikeus päätti tuomita myös yhtiön tilintarkastajat. Tapauksessa Jippii Group Oyj oli ostanut lokakuussa 2000 saksalaisen Gigabell AG:n liiketoiminnan 30 miljoonalla markalla. Jotta sitoutuvaa pääomaa sitoutuisi mahdollisimman vähän, myytiin leasing yhtiölle kaupan myötä tullut kalusto ja vuokrattiin takaisin 24 kuukauden vuokra-ajalla. Tuomioistuin katsoi järjestelyn olevan rahoituksellinen, eikä käyttöleasing -järjestely. Vuoden 2000 tilinpäätöksessä kyseisessä kaupassa leasing-yhtiölle myytyjen koneiden ja kalustojen myyntivoitto tuloutettiin kerralla, vaikka yhtiön valitseman laadintaperiaatteen mukaisesti voitto olisi tullut jaksottaa sopimuksen kestoajalle meno tulon kohdalle – periaatteen mukaisesti. Tämän lisäksi kirjattiin myyntivoiton vähennyksenä uudelleenjärjestely – ja saneerauskuuluja 15.4 miljoonaa markkaa, jolloin tehty myyntivoittokirjaus tuloslaskelmassa nettoutui. Yhtiön tilinpäätöksen lisätiedoista ei ilmennyt tarvittavia tietoja edellä kuvaillusta menettelystä ja oikeus katsoikin yhtiön konsernituloksen liian suureksi. Tilintarkastajan kannalta tuomioon ei vaikuttanut raskauttavasti se, että tilintarkastaja oli antanut puhtaan kertomuksen. Sen sijaan tuomioon vaikutti, että tilintarkastaja oli osallistunut johdon palaveriin, jossa edellä mainittujen kirjausten tekemistä oli käsitelty. Tilintarkastaja oli antanut hyväksyntänsä myyntivoittokirjausten tekemiseen, mikä katsottiin myöhemmin avunannoksi kirjanpitorikokseen ja päävastuullinen tilintarkastaja tuomittiin ehdolliseen vankeusrangaistukseen (Rapeli, K. 2009).

KHT-tilintarkastaja Ari Ahti sekä varatuomari, KTM Kaarina Reijonen (2010) puivat myös Jippii-tuomiosta mahdollisesti seuraavia tilintarkastusalaan koskevia muutoksia. Jippii-casen tuomio ja sen perustelut saattavat muuttaa tilintarkastajien toimintatapoja ja halukkuutta ottaa kantaa yksittäisiin kirjanpidon kysymyksiin muutoin kuin tilintarkastuskertomuksessa.

Viimevuosien tunnetuimpiin tapauksiin, jossa kokonainen tilintarkastusyhteisö on tuomittu sanktioihin, on Ruotsissa käsitelty Prosolvian tapaus. Prosolvian vuoden 1997 tilinpäätös kyseenalaistettiin ja sitä syytettiin muun muassa tilikauden voittojen vääristämisestä. 10 kuukauden aikana yrityksen osakkeen kurssi tippui 388 kruunusta 20 penniin vuoden 1998 loppuun mennessä (Nerikes Allehanda: 2004). Valtion teollisuusrahasto otti yrityksen haltuunsa, mutta teollisuusrahaston jättäessä Prosolvian, haettiin yritys konkurssiin. Useita konsernin johtoon kuuluvia henkilöitä ja yhtiön tilintarkastajaa Öhrlings PwC:tä (PwC Ruotsi) epäiltiin rikoksista. Epäiltyjä syytettiin muun muassa törkeästä petoksesta ja törkeästä kirjanpitorikoksesta. Pääsyyte oli, että yrityksen 36 miljoonan kruunun tappiot oli väärennetty näyttämään 80 miljoonan kruunun voitoilta, joka oli tehty tulouttamalla loppuun suorittamattomia kauppia ennenaikaisesti. Tilintarkastusyhteisö PwC:tä vastaan luetut 1,4 miljardin kruunun vahingonkorvaussyytteet hylättiin käräjäoikeudessa, mutta päätöksestä valitettiin hovioikeuteen, jossa tuomio koveni. PwC valitti hovioikeuden tuomiosta korkeimpaan oikeuteen, jossa korvaussummaa soviteltiin. Loppujen lopuksi PwC joutui maksamaan 742 miljoonan kruunun vahingonkorvaukset Prosolvian konkurssipesälle. Virheet olivat niin merkittäviä, että päävastuullisen tilintarkastajan olisi kuulunut tässä tapauksessa huomata ne. Öhrlingsin tilintarkastusta moitittiin hyvän tilintarkastustavan vastaiseksi ja olosuhteisiin nähden huolimattomaksi, mikä lopulta johti PwC:n korvausvastuuseen (Carl Svernlöv: 2013).

5 YHTEENVETO

Työssäni tutkin tilintarkastajan velvollisuutta ilmoittaa rikosepäilyistä. Erityisesti tarkoituksena oli selvittää ilmoitusvelvollisuutta tapauksissa, jotka eivät automaattisesti vaatineet oma-aloitteista ilmoitusta, vaan pikemminkin vaativat tilintarkastajan omaa arviota tilanteesta ja sen vakavuudesta. Työssä on tutkittu ja selvitetty käsillä olevan aineiston perusteella, mikä on se harmaa raja jonka ylittyessä tilintarkastajan on ilmoitettava epäilyistä väärinkäytöksestä viranomaisille.

Tutkimuskysymykseen ”milloin tilintarkastajalla on velvollisuus ilmoittaa väärinkäytöksistä?” löytyi jonkin verran lain sanelemia ohjeita. Selkeimmät tapaukset liittyvät ilmoitusvelvollisuuteen rahanpesusta ja terrorismin rahoittamisesta (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä). Rahanpesun selvittelykeskuksella on oikeus saada yksityiseltä yhteisöltä, säätiöltä ja henkilöltä selvittelykeskuksessa työskentelevän päällystön kuuluvan poliisimiehen kirjallisesta pyynnöstä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä ja selvittelytyössä tarvittavat tarpeelliset tiedot. Salassapitovelvollisuus ei tässä tapauksessa estä antamasta tarvittavia tietoja selvittelykeskukseen (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä 6: 37 §).

Kahta edellistä esimerkkitapausta lukuun ottamatta, aineiston, artikkeleiden ja yleisten tilintarkastusohjeiden mukaisesti; tilintarkastajan on käytettävä omaa harkintaansa esille tulleissa väärinkäytöstapauksissa. Tilintarkastajan on myös kyettävä analysoimaan yrityksessä piilevää väärinkäytöksen riskiä jo ennen tilintarkastukseen ryhtymistä. Väärinkäytösten havaitsemisen jälkeen, selvittelyn on lähdettävä yrityksen johdon kautta. Tämän jälkeen vielä jäljellä olevat puutteet ja epäoikeellisuudet päätyvät tilintarkastuskertomukseen, jolla tilintarkastaja hoitaa tiedonantovelvollisuuttaan ensisijaisesti yrityksen omistajien suuntaan. Mikäli havaitut epäoikeellisuudet tai väärinkäytökset ovat tarpeeksi merkittäviä, eikä tilintarkastajan suosittamia toimenpiteitä niiden korjaamiseksi ole tehty, voi tilintarkastaja pitää vartenotettavana vaihtoehtona tehtävästä eroamista.

Mikäli tilintarkastajan voidaan todeta edesauttaneen väärinkäytöksen syntymistä tai hänen olisi pitänyt reagoida siihen ja on silti jättänyt jatkotoimenpiteet tekemättä, on

lähimenneisyydessä esimerkkejä joissa tilintarkastajan vastuu on toteutunut erityisen ankarana. Selvitäkseen siis väärinkäytöstapauksista yrityksessä joutumatta siitä itse vastuuseen, on tilintarkastajan tuotava väärinkäytösten laittomuus selkeästi ja asianmukaisesti esille työssään ja kyettävä todistamaan että on tehnyt työnsä hyvän tilintarkastustavan mukaisesti ja/tai niin ammattimaisesti kuin on tarpeen odottaa. Johansson (2016) kertoo, että etenkin suurissa Big 4 yrityksissä tavanomaista on olla valitsematta liian riskisiä asiakkaita, ja tällä tavoin ennaltaehkäistä mahdollista päätymistä talousrikosepäilyyn keskiöön. Törkeät ja viranomaisien tietoon tulevat talousrikostapaukset ovat kuitenkin todella harvinaisia Suomessa. Yhteen paljastuvaan tapaukseen liittyy useampi rikos, jonka vuoksi todellinen paljastuvien ”talousrikollisten” määrä on huomattavasti alhaisempi, kuin mitä tilastot antavat ymmärtää.

Loppujen lopuksi: tärkein tilintarkastajan ominaisuus talousrikosten havaitsemisessa ovat tämän ammattipätevyyden myötä kehittyneet ”tuntosarvet” ja näiden rikosten raportoiminen ja käsittely, riippuen tapauksesta, tapahtuu voimassaolevan lainsäädännön ja tilintarkastajan sekä tämän takana seisovan mahdollisen tilintarkastusyhteisön parhaan arvion perusteella.

Tutkielman kannalta olisi ollut hyvä saada muutama haastattelu väärinkäytöksiä työssään kohdanneilta tilintarkastajilta. Toisaalta tällaisten haastatteluiden aikaansaaminen olisi hankalaa salassapitovelvollisuuden tiukkuudesta, ja talousrikosten harvalukuisuudesta johtuen. Nämä seikat johtaisivat helposti tapausten tunnistettavuuteen, vaikka haastattelussa ei puhuttaisi suoranaisesti yritysten nimistä.

Tulevaisuudessa mielenkiintoinen tutkimusaihe voisi olla tutkia aihetta ajankohtana jolloin ilmoitusvelvollisuutta on lakiuudistusten myötä lisätty, sekä tutkia tämän korrelaatiota tehtyjen rikosilmoitusten määrään. Aihetta voisi myös tutkia siltä kannalta, kuinka paljon tilintarkastajat tekevät aiheettomia rikosilmoituksia, eli toisin sanoen kuinka paljon lisätyllä ilmoitusvelvollisuudella olisi negatiivisia vaikutuksia. Kolmas mielenkiintoinen tutkimusaihe voisi olla suorittaa kvalitatiivinen tutkimus suhtautumisesta ilmoitusvelvollisuuden laajentamiseen, ja haastatella eri Big 4 yritysten tilintarkastajia, sekä viranomaispuolen henkilöitä.

LÄHTEET

- Ahti, A. & Reijonen, K. (2010). Case jippii -tilintarkastajan näkemys tuomioon. *Tilintarkastus* (3), 54-57.
- Carl Svernlöv, (2013), Parallella världar – Prosolviadomen och aktiebolagsrättsliga skadeståndsvaret, <http://www.tidningenbalans.se/fordjupning/parallella-varldar1-prosolviadomen-och-det-aktiebolagsrattsliga-skadestandsansvaret/>, luettu 31.03.2016
- Dagens Juridik, (2013) PwC överklagar rekordskadeståndet till HD – ”vi är övertygade om att vi har rätt”, <http://www.dagensjuridik.se/2013/09/pwc-overklagar-rekordskadestandet-till-hd-vi-ar-overtygade-om-att-vi-har-ratt>, viitattu 31.03.2016
- Eilifsen, A. (1998) Auditing regulation and the statutory auditor’s responsibilities in Norway. *The European Accounting Review* 7 (4), s. 709-722
- EK-2013-289 Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi tilintarkastulain muuttamisesta
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/56 tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta annetun direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta (2014).
- Göteborgs-Tidningen, (2005) 41 miljoner kr senare – i dag faller domen, <http://www.elib.se/library/mediearkivet.asp?lib=40>, viitattu 31.03.2016
- Halonen, K. & Steiner, M-L. (2010) *Tilintarkastusprosessi käytännössä*. Helsinki: WSOYpro
- HE 254/2014 Hallituksen esitys eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja laiksi julkishallinnon ja -talouden tilintarkastuksesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi
- Holmquist, Rolf (2013) *Brotten i näringsverksamhet*. Stockholm: Nordstedts Juridik Ab
- Horsmanheimo, P. (1998). Pitääkö tilintarkastajan paljastaa rikos? *Taloussanomien* (150), 9-9.
- Horsmanheimo, P. (1998). Kansainvälinen selvitys talousrikosepäilyihin liittyvästä tilintarkastajan raportointivelvollisuudesta. Kauppa- ja teollisuusministeriö 1998. Monisteita 12/1998.
- Horsmanheimo, P. (2014). Onko rikosepäilystä velvollisuus ilmoittaa?
- Horsmanheimo, P. & Steiner, M. (2008). *Tilintarkastus – Asiakkaan opas*. Juva

- Ranta, Elina (2016) Tilintarkastaja joutuu pian käräyttämään,
<http://www.taloussanomat.fi/yrittaja/2016/02/09/tilintarkastaja-joutuu-pian-karayttamaan/20161492/137> , viitattu 26.03.2016
- IFAC (2007), Defining and developing an effective code of conduct for organizations, PAIB Committee
- Iyer, N. Lehtosuo, K. & Samociuk, M. 2004. Väärinkäytösten torjunta käytännön opas. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Johansson, Nina (29.03.2016). Henkilökohtainen tiedonanto.
- Koponen, P. (2005). Talousrikokset, tilintarkastus ja rikosvastuu. Tilintarkastus (6), 19-25.
- Koponen, P. (2008). Tilintarkastajan rikosoikeudellinen vastuu. Tilintarkastus (2008 : 4), 18-21.
- Korkeamäki, A-M. (2008) Tilintarkastuksen perusteet. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Laitinen A. & Virta E. (1998) Talousrikokset – teoria ja käytäntö, Poliisiammattikorkeakoulu, 1998
- Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä (2008) 1-46§
- Larsson, Bengt (2005a) Auditor regulation and economic crime policy in Sweden, 1965-2000. Accounting, Organizations and Society 30 (2), s. 127-144
- Larsson, Bengt (2005b) Patrolling the corporation – the auditors’ duty to report crime in Sweden. International Journal of the Sociology of Law 33 (1), s. 53-70
- Nerikes Allehanda, (2004) Prosolvias grundades 1988,
<http://www.elib.se/library/mediearkivet.asp?lib=40>, viitattu 31.03.2016
- Patentti- ja rekisterihallitus (2016), <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta.html> (luettu 23.03.2016)
- Suomen Tilintarkastajat ry (2015a) Hyvä tilintarkastustapa ja kansainväliset tilintarkastusstandardit. <http://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/hyva-tilintarkastustapa-ja-kansainvaliset-tilintarkastusstandardit2>. (luettu 18.04.2016)
- Tapani, J. & Tolvanen, M. (2008) Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. Talentum Helsinki.
- Tapio Lappi-Seppälä – Kaarlo Hakamies – Pekka Koskinen – Martti Majanen – Sakari Melander – Kimmo Nuotio – Ari-Matti Nuutila – Timo Ojala – Ilkka Rautio, Rikosoikeus (2009) Talentum Media Oy

- Lahti, R. & Koponen, P. (2007) Uudistunut talousrikosoikeus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, Gummerus Kirjapaino Oy
- Niemi, H. & Lehti, M. (2006) Eräiden talousrikosten rangaistuskäytäntö. OPTL:n tutkimustiedonantoja 71. Helsinki.
- Mäkelä, K. (2001). Talouselämän rikokset, rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Saarijärvi.
- O'block, Robert L & onnermeyer, Joseph F. & Doeren, Stephen E. (1991): Security and crime prevention. Butterwoth Heinemann Stoneham.
- Raappana, Tapio (2015) Luentosarja, Tilintarkastus – kurssi
- Rapeli, K. (2009) Jippii-tuomiot, Saatavissa:
<http://www.arvopaperi.fi/uutisarkisto/article2892736.ece>, viitattu 31.03.2016
- Securities and Exchange commission (2001) Revision of the Commission's Auditor Independence Requirements, 17 CFR Parts 210 and 240,
<https://www.sec.gov/rules/final/33-7919.htm>, viitattu 23.03.2016
- Virolainen, J. & Pölönen, P. (2004) Rikosprosessin osalliset. WSOY Pro.